

УДК 930.85(1 – 751.3)477-41

DOI <https://doi.org/10.32782/2305-9389/2021.24.14>

ВИСТАВКОВІ ПРОЄКТИ ДО ДНЯ СОБОРНОСТІ УКРАЇНИ НАЦІОНАЛЬНОГО ІСТОРИКО-ЕТНОГРАФІЧНОГО ЗАПОВІДНИКА «ПЕРЕЯСЛАВ»

Заїка Наталія,

старший науковий співробітник

Музею українського рушника

Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав»

Гладун Леся,

старший науковий співробітник

Музею класика єврейської літератури Шолом-Алейхема

Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав»

Українські процеси боротьби за незалежність 20-х рр. XX ст. – початку XXI ст. набирають нових обертів. Події 2013–2014 рр. кинули виклик пострадянській системі, суттєво змінили українське суспільство, його культурні, духовні, політичні цінності. На тлі цих історичних подій ідея соборності України стала ключовою. Актуалізація питання соборності досить чітко простежується в посилах політиків, науковців, аналітиків, діяльності наукових та освітніх закладів. Саме тому Національний історико-етнографічний заповідник «Переяслав» започаткував низку національно-патріотичних заходів.

У статті автори на основі виставкових проєктів Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» висвітлюють роль переяславців у державотворчих процесах нової та новітньої історії України. Відкриття щорічних виставок приурочувалося до Дня Соборності України.

Виставки проходили в межах заповідника та інших закладах міста Переяслава упродовж 2015–2021 рр. Структура експозиції вибудовувалася відповідно до принципів історичної достеменності та хронологічної послідовності показу етапів боротьби за незалежність і соборність держави: Українська революція 1917–1921 рр., Революція Гідності 2013–2014 рр., російсько-українська війна на сході України. Територіально більшість виставкових наративів пов'язані з Переяславом – документи із фондів Заповідника періоду Української Народної Революції 1917–1921 рр., які доповнені автентичними речами учасників революційних подій початку XXI ст. та матеріалами із зони військових дій на сході України.

Основна мета статті – розкрити проблематику поєднання виставкової та інших форм просвітницької діяльності Заповідника через принципи історичної достеменності та хронологічної послідовності. Загалом авторами представлено та узагальнено, що такий проєкт має позитивний резонанс у суспільстві і нині в умовах війни є особливо актуальним. Наголошується, що ідеологія виставкових проєктів є наріжною у формуванні європейської ідентичності, а отже, має важливе значення для інтеграції України до Європи.

Ключові слова: Переяслав, Заповідник, музей, виставкові проєкти «Соборність України», Революція Гідності, патріотичні заходи, війна, артефакти.

Zaika Natalia, Gladun Lesya. Exhibition projects for the unification day of Ukraine of the National historical and ethnographic reserve “Pereyaslav”

Ukrainian processes of struggle for independence in the period from 1920 to the beginning of the XXI century are gaining a new momentum. The events of 2013 and 2014 challenged the post-Soviet system, significantly changing Ukrainian society, its cultural, spiritual, and political values. Against the background of these historical events, the idea of the Unity of Ukraine has become key. The actualization of the question of unification is quite clearly traced in the messages of politicians, scientists, analysts, in the activities of scientific and educational institutions. That is why the National Historical and Ethnographic Reserve “Pereyaslav” initiated a number of national and patriotic events.

In the article, the authors on the basis of exhibition projects of the National Historical and Ethnographic Reserve “Pereyaslav” highlight the role of Pereyaslav in the state-building processes of modern history of Ukraine. The opening of the annual exhibitions was timed to coincide with the Day of the Unification of Ukraine.

The exhibitions were held within the reserve and other institutions of the city of Pereyaslav during 2015–2021. The structure of the exhibitions was built in accordance with the principles of historical accuracy and chronological sequence of stages of the struggle for independence and unity of the state: Ukrainian Revolution 1917–1921, Revolution of Dignity 2013–2014, Russian-Ukrainian war in eastern Ukraine. Territorially, most of the exhibition narratives are related to Pereyaslav – documents from the funds of the Reserve of the Ukrainian People's Revolution of 1917–1921, which are supplemented by authentic things of participants in the revolutionary events of the early XXI century. and materials from the war zone in eastern Ukraine.

The main purpose of the article is to reveal the problems of combining exhibition and other forms of educational activities of the Reserve, through the principles of historical authenticity and chronological sequence. In general,

the authors present and generalize that such a project has a positive resonance in society and, today in conditions of war, is especially relevant. It is emphasized that the ideology of exhibition projects is a cornerstone in the formation of European identity, and therefore is important for Ukraine's integration into Europe.

Key words: Pereiaslav, Reserve, museum, exhibition projects "The Unification of Ukraine", the Revolution of Dignity, patriotic events, war, artifacts.

Відзначення Дня Соборності України на тлі суспільно-політичних процесів сьогодення стало особливо актуальним. Питання соборності досить чітко простежується в посилах політиків, науковців, аналітиків, діяльності наукових та освітніх закладів. Одним з основних напрямів діяльності Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» (далі – НІЕЗ «Переяслав») є формування національно-патріотичної культури українського суспільства. З цією метою НІЕЗ «Переяслав» започаткував низку національно-патріотичних заходів до державного свята – Акта злуки Української Народної Республіки та Західно-Української Народної Республіки.

Головним джерелом для дослідження стали наукові концепції виставок, документи із фондів Заповідника періоду Української Народної Революції 1917–1921 рр., фото, листівки, автентичні промови учасників революційних подій та матеріали із зони військових дій на сході України.

Аналіз джерел, виявлених у процесі роботи над статтею, дає змогу стверджувати, що нині зазначена тема залишається малорозробленою, висвітлення якої потребує щорічного доповнення.

До 40-річчя науковця Я. Потапенка була опублікована стаття у співавторстві О. Висовень та Ю. Фігурного «Державотворча, націєтворча та етнокультурна діяльність патріота-націоналіста Ярослава Потапенка (1975–2016)», в якій розглянуто окремі аспекти виставкової діяльності НІЕЗ «Переяслав» у зазначеному контексті [1].

У 2018 р. вийшла друком стаття Н. Заїки «Участь переяславців у Революції Гідності 2013–2014 років. Виставкові проєкти Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав», в якій автор дає стислу інформацію про початки реалізації національно-патріотичних виставкових проєктів у НІЕЗ «Переяслав» [2].

Спрямованість на виховання патріотизму та утвердження у свідомості молоді почуття гордості за Україну, свій народ крізь призму виставкових проєктів детально висвітлено у статтях І. Бови, Н. Заїки, Л. Гладун «Культурно-патріотичний проєкт Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» [3], І. Бови, Н. Заїки «Патріотичний вектор виставкових проєктів «Соборність України» Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» [4] та І. Бови, Н. Заїки «Ідеологічне спрямування виставкового проєкту «Сила нації – в єдності!» [5].

У статті автори роблять спробу синтезувати фактаж виставкової та інших форм просвітницької діяльності Заповідника, означити вплив історичних подій боротьби за соборність та незалежність 20-х рр. ХХ ст. – початку ХХІ ст. на формування історичної культури громадянського суспільства Переяславщини, його патріотичну спрямованість.

На початку доленосних для України подій 2013–2014 рр. науковими співробітниками НІЕЗ «Переяслав» була проведена успішна пошукова та збиральницька робота наративу, документів, предметів із подальшим науковим опрацюванням. Упродовж 2015–2021 рр. вони стали основою проведення низки виставок.

Презентація першої виставки національно-патріотичної спрямування у 2015 р. започаткувала її щорічне проведення до Дня Соборності України. Головним чинником продовження роботи означеного виставкового проєкту став значний запит суспільства. Це об'єднало спільноту однодумців та сприяло налагодженню співпраці з місцевими активістами, митцями, державними діячами. Головним завданням виставок стало збереження пам'яті про події та людей – учасників історичних державотворчих процесів. Проблематика, яку порушує виставковий проєкт, сконцентрована на питаннях формування аналізу революційних подій як суспільного явища, об'єктивного та незалежного судження щодо них, здатності бачити їх історичні наслідки для Української держави [3].

Виставки демонструвалися в межах Заповідника та інших закладах міста Переяслава (рис. 1). Структура експозицій вибудовувалася відповідно до хронологічної послідовності показу етапів боротьби за незалежність та соборність держави: Українська революція 1917–1921 рр., Революція Гідності 2013–2014 рр., російсько-українська війна на сході України. На виставках було представлено унікальні музейні предмети з фондової колекції Заповідника та автентичні речі, які належали учасникам революційних подій та військовим на сході України. Окремий розділ експозиції присвячено життю і діяльності доктора історичних наук, професора кафедри історії та культури України, учасника Революції Гідності, лідера місцевого Майдану Ярослава Олександровича Потапенка (1975–2016 рр.), який згуртував довкола себе свідомих патріотів в ім'я реалізації української національної ідеї [5].

Рис. 1. Загальний вид експозиції виставки «Сила нації – в єдності!». Актова зала КЗ КОР «Переяславський ліцей-інтернат «Патріот». 22.01.2020 р.

Упродовж семи років проєкт реалізовувався у формі різних видів науково-освітньої роботи. Основним видом комунікації все ж залишався виставковий формат, його доповнювали культурологічні заходи, лекції, зустрічі, диспути, круглі столи, розробка анкет для соціологічного опитування школярів, культурні програми для воїнів ООС (АТО). Робоча група для створення виставок організовувалася щороку з наукових співробітників різних підрозділів. За цей період сформувався основний склад працівників для реалізації такої культурної платформи: Н. Заїка, І. Бова, Л. Гладун, С. Дембіцький, І. Дунайна. У різні роки до них долучалися Т. Музика, М. Товкайло, Дмитро та Світлана Тетері, С. Зубер, Н. Павлик, В. Ткаченко, А. Іваненко, В. Бова. С. Вовкодав та І. Гайдаєнко здійснювали фотофіксацію та монтаж відео хронік проведених заходів. Реалізації проєкту всіляко сприяв генеральний директор НІЕЗ «Переяслав» О. Лукашевич [4].

Перша виставка «Єднаймося, браття, – в єдності сила!», як було зазначено вище, демонструвалася в приміщенні Меморіального музею В. Заболотного НІЕЗ «Переяслав» у 2015 р. Вона мала позитивний резонанс у суспільстві (відвідуваність – понад 2000 осіб). Виставка стала основою проведення культурно-патріотичних заходів: «Майдан. «...а всім нам вкупі на землі / єдинодумліє подай / і братолюбіє пошли...» (Т. Шевченко)» – зустріч із шевченкознавцем, письменником, членом Національної спілки письменників України, учасником подій на Майдані І. Шпиталем; «Майдан нікому не пробачить зради» – творча зустріч із поетом, письменником В. Шовкошитним; «Майдан – боротьба українців за майбутнє нації» – зустріч із місцевими активістами: М. Корпанюком, Я. Потапенком, Г. Токмань, Т. Нагайком, настоятелем Вознесенського собору о. Михайлом (Трускавецьким), М. Товкайлом, О. Гичко, В. Щербиною [3].

У 2016 р. відбулися дві виставки: «Герої не вмирають!», присвячена пам'яті Я. Потапенка, яка проходила в актовій залі районного будинку культури, та «Майдан. Україна понад усе!» у приміщенні Музею кобзарства НІЕЗ «Переяслав». У контексті виставки була розкрита тема участі та ролі кобзарів в історичних подіях сьогодення.

У 2017 р. в приміщенні актової зали НІЕЗ «Переяслав» була відкрита четверта виставка «Свободу не спинити!». Слід зазначити, що вона зібрала велику кількість відвідувачів. Знаковою подією культурологічного заходу стала презентація збірника наукових статей, присвяченого пам'яті Я. Потапенка.

У 2018 р. виставкові проєкти мали продовження у форматі заходу «Запали вогонь пам'яті», що відбувся в центральній районній дитячій бібліотеці м. Переяслава [4].

Протягом наступних років презентація заходів стає ширшою, отримує більший запит у суспільстві та набуває позитивного резонансу. Свідченням цього стало масштабне відкриття виставки «Соборність

Рис. 2. Учасники відкриття виставки «Сила нації – в єдності!». Актова зала КЗ КОР «Переяславський ліцей-інтернат «Патріот». 22.01.2020 р.

України: боротьба продовжується...» 2019 р. у приміщенні ДПТНЗ «Переяслав-Хмельницький центр професійно-технічної освіти». Були присутні політичні та громадські діячі державного рівня, учасники революційних подій, представники мистецького середовища (письменник Р. Коваль, кобзар Т. Силенко, композитор В. Мартишко). Акція «Рушник Великому Тарасу» доповнила програму відкриття. Виставка стала освітньою платформою проведення диспутів та лекцій, тематичних заходів для учнів ДПТНЗ «Переяслав-Хмельницький центр професійно-технічної освіти» [3].

У 2020 р. у КЗ КОР «Переяславський ліцей-інтернат «Патріот» відбулася виставка «Сила нації – в єдності!» (рис. 2). Її відкриття модерував «голос переяславського Майдану» [6, с. 34] – Ю. Бобровник. Були присутні полковник О. Дорохов, командир 43-ої артилерійської бригади (в/ч с. Дівички), полковник М. Барилко, представник Міжнародного міжвідомчого багатопрофільного центру підготовки підрозділів НГУ, поетеса З. Галущенко, мати загиблого А. Галущенко (позивний «Ендрю»), який посмертно нагороджений орденами «Народний герой України», «За мужність» III ступеня.

Майданчик виставки став основою проведення таких заходів: «Волонтерський рух Переяславщини» за участі місцевих волонтерів І. Марченко та М. Швиденко; зустріч з авторкою книги «Простір прихованого (Нотатки з військового шпиталю)» Р. Товкайло; зустріч із «кіборгом» Л. Хмельковим; «Співці свободи сьогодні» – зустріч із кобзарем М. Товкайло, цехмайстром Київського цеху бандуристів; «На шляху до свободи» – зустріч з О. Гичко, активісткою переяславського та київського Майданів; «Неймовірна відвага і хоробрість юних сердець» до Дня Героїв Крут [4].

22 січня 2021 р. у залі засідань Переяславської міської ради відбулося засідання круглого столу «Роль Переяслава у Соборності Української держави», організований Переяславською міською радою, НІЕЗ «Переяслав», ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» і Фондом Миколи Томенка «Рідна країна». У програмі засідання відбулося відкриття онлайн-виставки «За незалежність, волю і соборність!».

22 лютого в актовій залі ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» на базі виставки, яка проводилася в офлайн-форматі, відбувся круглий стіл «За незалежність, волю і соборність!». Організаторами наукового заходу стали НІЕЗ «Переяслав», ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», бібліотека та літературне товариство ім. Ярослава Потапенка. З доповідями виступили доктор історичних наук, професор, декан факультету гуманітарно-природничої освіти й соціальних технологій

В. Коцур, депутат Бориспільської районної ради, кандидат історичних наук Ю. Бобровнік, старший науковий співробітник НІЕЗ «Переяслав» Н. Заїка, доктор філологічних наук, професор кафедри української і зарубіжної літератури та методики навчання М. Корпанюк, доктор педагогічних наук, професор кафедри української і зарубіжної літератури та методики навчання Г. Токмань, кандидат історичних наук М. Товкайло, волонтер І. Марченко. Члени літературного товариства імені Ярослава Потапенка – М. Левченко, Т. Сафонюк та Є. Томашевська – прочитали свої патріотичні поезії.

За період 2015–2021 рр. науковими співробітниками була проведена масштабна робота: зібрано понад 500 артефактів та усних свідчень учасників історичних подій, створено 7 виставок, проведено 12 тематичних заходів та 2 круглих столи, прочитано понад 35 годин лекторію, проведено анкетування учнів Переяславської гімназії тощо.

Щорічні культурно-просвітницькі заходи НІЕЗ «Переяслав» показали сучасне бачення ролі соборності в націєтворчих та державотворчих процесах в Україні.

Перспективою реалізації зазначених проєктів є перехід від тимчасових виставок до постійної музейної експозиції.

Література:

1. Висовень О., Фігурний Ю. Державотворча, націєтворча та етнокультурна діяльність патріота-націоналіста Ярослава Потапенка (1975–2016). Кафедра історії та культури України. *Наукові записки з української історії* : Збірник наук. ст. Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.) / Домбровська Я.М., 2016. Вип. 40 (Спецвипуск). С. 33–40.
2. Заїка Н. Участь переяславців у Револуції Гідності 2013–2014 років. Виставкові проєкти Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав». *Україна – на шляху до Незалежності*. Збірник матеріалів науково-практичної конференції. 7 грудня 2017 року / Редкол. П.Я. Степенькіна (відп. ред.) та ін. Корсунь-Шевченківський : ФОП Майдаченко І.В., 2018. С. 237–242.
3. Бова І., Заїка Н., Гладун Л. Культурно-патріотичний проєкт Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав». *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: «Історія. Філософія. Політологія»*. 2020. Вип. 19. С. 8–11.
4. Бова І., Заїка Н. «Патріотичний вектор виставкових проєктів «Соборність України» Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав». *Молодий вчений*. 2020. № 5 (81). С. 282–285.
5. Бова І., Заїка Н. Ідеологічне спрямування виставкового проєкту «Сила нації – в єдності! ПЕРЕЯСЛАВІКА : Наукові записки Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав». 2020. Випуск 17 (19). С. 194–201.
6. Токмань Г. Майдан: сторінки живої історії. 3-тє вид., виправл. і доповн. Ніжин : вид. ПП Лисенко М.М., 2016. 102 с., іл.